ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА ТА КРИМІНОЛОГІЇ

УДК 343.93

DOI <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-10.18>

СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЇМ В УКРАЇНІ

Боровик Андрій Володимирович,
кандидат юридичних наук,
член-кореспондент Академії
економічних наук України,
доцент кафедри кримінального права
і правосуддя
(Міжнародний економіко-
гуманітарний університет імені
академіка Степана Дем'янчука,
м. Рівне, Україна)

У статті визначено сучасний стан дослідження кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення та запобігання їм в Україні, деталізовано відповідні напрями наукових пошуків і систематизовано їх результати. Установлено, що донедавна проблеми кримінальної відповідальності й запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в Україні розроблялися як проблеми боротьби з посадовими (службовими) злочинами. Навіть після появи законодавчого переліку корупційних злочинів у Кримінальному кодексі України вказані проблеми продовжують сприйматися з огляду на більш глобальні явища, зокрема як частини, фрагмента або компонента запобігання та протидії корупції загалом. Натепер існує значна кількість досліджень у цьому напрямі, яка потребує свого осмислення, аналізу, фільтрації та систематизації. При цьому щороку спостерігається збільшення наукових праць з антикорупційної тематики. Проте ані їх кількість, ані якість, на жаль, не справляють очікуваного українським суспільством швидкого ефекту в протидії та запобіганні корупційним проявам, що очевидно хоча б з невтішного рейтингу корупції в нашій державі.

Нині фактично кожна стаття Кримінального кодексу України, що передбачає відповідальність за конкретне корупційне кримінальне правопорушення, досліджена в межах дисертацій, монографій та інших наукових розробок. Зазвичай на предмет корупційності відповідні кримінальні правопорушення досліджуються, якщо відповідальність за їх учинення передбачена статтями розділу XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини вказаного Кодексу. Якщо ж ідеться про корупційне кримінальне правопорушення поза меж зазначеного розділу, то його корупційні зв'язки зазвичай ігноруються, а отже, не досліджуються навіть поверхово.

Зроблено висновок, що перспективним напрямом, який може виправдати очікувані позитивні результати у сфері протидії та запобігання корупційним проявам в Україні, мають стати порівняльно-правові дослідження в галузі кримінального права та кримінології, що передбачають вивчення й використання такого міжнародного та зарубіжного досвіду, який довів свою дієвість на практиці.

Ключові слова: стан наукового дослідження, корупція, корупційні злочини, корупційні кримінальні правопорушення, кримінальна відповідальність, запобігання, національний досвід.

THE MODERN STATE OF RESEARCH OF CRIMINAL RESPONSIBILITY IS FOR CORRUPTION CRIMINAL OFFENCES AND THEIR PREVENTIONS IN UKRAINE

Borovyk Andrii Volodymyrovych,
Candidate of Juridical Sciences,
Corresponding Member of Academy
of Economic Sciences of Ukraine,
Associate Professor at the Department
of Criminal Law and Justice
(Academician Stepan Demianchuk
International University of Economics
and Humanities, Rivne, Ukraine)

The article defines the current state of research of criminal responsibility for corruption criminal offenses and their prevention in Ukraine, details the relevant areas of scientific prospects and systematizes their results. It was established that until recently, the problems of criminal responsibility and the prevention of corruption offenses in Ukraine were developed as problems of fighting against official (service) crimes. Even after the emergence of the legislative list of corruption criminal offenses in the Criminal Code of Ukraine, these problems continue to be perceived in view of more global phenomena, in particular as part, fragment or component of preventing and counteracting corruption in general. Today, there is a considerable amount of research in this area that needs to be understood, analyzed, filtered and systematized. At the same time, there is an increase in scientific works on anticorruption topics every year. But, neither their quantity nor the quality, unfortunately, do not produce the expected quick effect of the Ukrainian society in counteracting and preventing corruption manifestations, which is evident at least from the disappointing rating of corruption in our country.

Currently, virtually every article of the Criminal Code of Ukraine, which provides for responsibility for a specific corruption criminal offense, has been researched within the framework of theses, monographs and other scientific workings. Corruption-related criminal offenses are usually researched if the responsibility for committing them is provided for in Section XVII "Criminal Offenses in the Field of Service Activity and Professional Activity Related to the Provision of Public Services" of a Special Part of the mentioned Code. However, when it comes to corruption criminal offenses outside the specified section, its corruption links are usually ignored and therefore not even scrutinized. It is concluded that a comparative legal researches in the branch of criminal law and criminology, which provide for the study and use of such international and foreign experience that has proven its effectiveness in practice, should be a promising direction that can justify the expected positive results in the field of counteraction and prevention of corruption manifestations in Ukraine.

Key words: state of scientific research, corruption, corruption crimes, corruption criminal offenses, criminal responsibility, prevention, national experience.

В умовах сьогодення актуальним питанням для науковців, які розробляють антикорупційну тематику, є з'ясування стану дослідження кримінальної відповідальності й запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в Україні, оскільки юриспруденція останніми десятиліттями накопичила чимало вагомих праць, у яких репрезентовані різноманітні концепції розуміння корупційних проявів і вироблені шляхи їх подолання. Також маємо враховувати встановлений науковцями невтішний висновок, що сучасна нормативно-правова база формування й реалізації національної антикорупційної політики України «недостатньо враховує теоретичні та практичні розробки вітчизняних дослідників у сфері права, аналізу державної політики, публічно-управлінської діяльності» [1, с. 422]. Отже, з'ясування та уточнення сучасної ситуації щодо дослідження кримінально-правових і кримінологічних особливостей корупційних кримінальних правопорушень є важливим напрямом у теоретико-прикладному плані.

У вітчизняній юриспруденції початок наукових розробок питань протидії та запобігання корупції припав на кінець XIX – початок XX ст., з того часу цю проблематику досліджувало чимало вчених-криміналістів Російської Імперії, Радянського Союзу та незалежної України. В умовах сьогодення у вітчизняній юридичній літературі, як справедливо наголошує український дослідник А.В. Шевчишен, саме «завдяки проведенню численних наукових досліджень у галузях політології, кримінології, кримінального права, кримінального процесу, криміналістики сформована наукова база боротьби з корупційними злочинами» [2, с. 109–111]. Однак майже постійно відбуваються зміни в національному антикорупційному кримінальному законодавстві та з'являються все нові й нові праці з питань кримінальної відповідальності й запобігання корупційним кримінальним правопорушенням, які потребують свого належного вивчення та об'єктивного аналізу. За цих умов важливо періодично здійснювати належну оцінку стану наукового розроблення кримінально-правових і кримінологічних проблем корупційних кримінальних правопорушень в Україні.

Метою наукової статті є з'ясування ситуації щодо сучасного стану дослідження кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення та їм запобігання в Україні, оскільки існує потреба в деталізації відповідних напрямів наукових пошуків і систематизації їх результатів.

Проблеми запобігання та протидії корупційним діянням у нашій державі тривалий час досліджувалися переважно крізь призму боротьби з посадовими (службовими) злочинами, що підтверджують назви та зміст значної кількості праць попередників. До зарахування у 2014 р. низки злочинів до розряду корупційних питання кримінальної відповідальності за них і запобігання їм у незалежній Україні розроблялися за такими напрямками й такими науковцями:

- загальні питання протидії та запобігання корупції (М.І. Камлик, Л.В. Багрій-Шахматов, М.І. Мельник, Є.В. Невмержицький, В.Я. Настюк, М.І. Михальченко, І.О. Ревак, М.І. Хавронюк, О.М. Юрченко, В.М. Киричко, О.М. Костенко та ін.);

- кримінально-правова характеристика злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (П.П. Андрушко, А.В. Савченко, В.Я. Тацій та ін.), у т. ч. кримінальна відповідальність за: а) зловживання владою або службовим становищем чи зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги (В.Г. Хашев, В.П. Коваленко, Ю.І. Шиндель та ін.); б) хабарництво та запобігання йому (О.О. Дудоров, В.С. Лукомський, С.А. Шалгунова, М.І. Мельник, О.Ф. Бантишев, Д.Г. Михайленко, І.О. Томчук, О.Д. Ярошенко та ін.); в) незаконне збагачення (М.В. Кочеров та ін.); г) інші суміжні злочини, а також злочини, які у 2014 р. зараховані до корупційних (Ю.П. Дзюба, О.М. Сарнавський, О.М. Грудзур, Н.О. Кочерова, Я.В. Різак, В.Я. Цитряк та ін.); г) суб'єкти злочинів у сфері

службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (Р.Л. Максимович та ін.);

– судова практика в справах про злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (К.П. Задоя, М.О. Захаренко, К.І. Киливник та ін.), тощо.

Безпосередньо питання протидії та запобігання корупційним злочинам досліджували О.В. Шевченко (цей автор сформулював основні напрями вдосконалення запобігання корупційній злочинності, а саме «оптимізація нормативно-правового регулювання, підвищення рівня правової свідомості та суспільної нетерпимості до корупції, а також інтенсифікація наукової розробки актуальних питань протидії та запобігання корупційної злочинності» [3, с. 5]), О.В. Шемякін, В.О. Лисенко та ін.

Маємо констатувати, що згадані вище вчені зробили суттєвий внесок у розроблення кримінально-правових і кримінологічних характеристик корупційних діянь і питань запобігання їм, оскільки їхні праці заклали необхідні підвалини для формування теоретичних знань про специфіку корупційних злочинів (кримінальних правопорушень).

Проведений нами аналіз українських праць із кримінального права та кримінології за період після 2014 р., коли перелік «корупційних злочинів» отримав своє законодавче закріплення в Кримінальному кодексі (далі – КК) України, дає змогу дійти висновку про існування різноманітних форм викладення проблематики кримінальної відповідальності та запобігання корупційним кримінальним правопорушенням, які репрезентовані у вигляді: а) дисертаційних досліджень; б) монографій та інших наукових (науково-практичних) видань (зокрема коментарів); в) наукових фахових статей чи їх циклів; г) тез виступів на конференціях, симпозиумах, круглих столах; ґ) навчальних посібників, у т. ч. мультимедійних; д) збірників наукових праць; е) науково-методичних рекомендацій; є) різного роду науково-практичних розробок тощо. Для вказаних праць характерний різний ступінь узагальнення, обсягу й наукової новизни, проте, як видається, спільність цих праць у тому, що майже всі вони орієнтовані не тільки на здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, а й на суддів, правоохоронців, адвокатів, представників громадських антикорупційних організацій та ін. Крім того, специфікою юриспруденції в Україні є те, що, наприклад, праці з кримінального права, де порушуються та вирішуються питання про відповідальність за конкретні корупційні кримінальні правопорушення, видаються як окремо, так і в поєднанні з розкриттям відповідних положень кримінології та кримінально-виконавчого права.

Більше того, беручи до уваги той факт, що проблема протидії та запобігання корупційним кримінальним правопорушенням є міжнародною й міжгалузевою, її наукове розроблення активно здійснюється окремо чи з поєднанням елементів, які властиві іншим сферам знань – міжнародному, кримінальному процесуальному, адміністративному, цивільному та фінансовому праву, криміналістиці, оперативно-розшуковій діяльності, державному управлінню, соціології, політології, психології тощо. У зв'язку з цим варто погодитися з О.В. Чечуровим, який переконливо стверджує, що, по-перше, існує функціональна залежність між масштабом корупції та інтересом до дослідження зазначеного соціального явища, при цьому зазначений зв'язок виявляється тоді, коли корупція досягає критичної межі, а вона сама та її наслідки усвідомлюються суспільством як соціальна проблема; по-друге, визначальною рисою сучасних досліджень корупції є саме міждисциплінарний підхід [4, с. 162].

Натепер фактично кожна стаття КК України, що передбачає відповідальність за конкретне корупційне кримінальне правопорушення, розроблена в межах спеціаль-

ності 12.00.08 («кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право») на рівні одного чи кількох дисертаційних досліджень вітчизняними науковцями або в положеннях відповідних монографій, фахових статей, тез конференцій тощо. При цьому дослідження питань відповідальності за конкретне кримінальне правопорушення та запобігання йому в контексті належності до корупційних переважно здійснюється тоді, коли йдеться про діяння, що містяться в розділі XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» Особливої частини КК України.

Проблематика сучасних питань кримінальної відповідальності й/або запобігання корупційним злочинам (кримінальним правопорушенням) розроблялася в межах кандидатських дисертацій за такими напрямками та такими вітчизняними науковцями:

- кримінально-правову характеристику підкупу працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України) здійснила К.К. Овод (2017 р.), яка обґрунтувала нові підходи щодо об'єкта і предмета цього злочину, установила, що обов'язковою ознакою суб'єктивного складника підкупу є кореспондуючий умисел сторін (суб'єктів), а також запропонувала викласти в новій редакції положення ст. 354 КК України [5];

- запобіганням зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями, займався В.О. Мартиненко (2019 р.), який виділив специфічні ознаки цього злочину та запропонував загальносоціальні, спеціально-криминологічні й індивідуальні заходи запобігання його вчиненню [6];

- кримінальну відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми досліджували Д.О. Сисоєв (2015 р.), який критично оцінив стан криміналізації зазначеного діяння, виявивши низку суттєвих недоліків, і запропонував нову редакцію ст. 364-1 КК України [7]; Р.М. Гора (2019 р.), який уточнив зміст елементів та ознак цього складу злочину, а також розробив шляхи вдосконалення чинної редакції ст. 364-1 КК України [8];

- кримінально-правову протидію зловживанню повноваженнями особами, які надають публічні послуги, розробляв Р.О. Ніколенко (2019 р.), який не тільки виділив «спеціальні» злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, а й запропонував декриміналізувати ч. 2 ст. 365-2 КК України в чинній редакції, обґрунтувавши власну редакцію обох частин цієї статті [9];

- кримінально-правову характеристику прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди досліджував М.Б. Желик (2018 р.), який окреслив напрями вдосконалення чинного КК України (зокрема запропонував зміни до ч. ч. 1, 3 і 4 ст. 354, ч. 1 ст. 368, ч. ч. 1 і 3 ст. 368-3, ч. ч. 1 і 3 ст. 368-4, ч. ч. 1, 2 і 3 ст. 369-2) [10];

- криминологічну характеристику прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та заходи запобігання їм в Україні розробляв Р.Г. Григор'єв (2016 р.), який установив специфічні ознаки цього злочину та його криминогенні чинники, визначив причини його латентності, виділив типи злочинця-корупціонера, виокремив загальносоціальні та спеціально-криминологічні стратегії запобігання йому [11];

- кримінально-правову кваліфікацію незаконного збагачення розробляв О.П. Денєга (2015 р.), який запропонував правила кваліфікації цього злочину за об'єктивними й суб'єктивними ознаками [12], та І.М. Ясін' (2018 р.), яка виробила видові правила кримінально-правової кваліфікації незаконного збагачення за кримінальним правом України з погляду як *de lege lata*, так і *de lege ferenda* [13];

– кримінально-правову характеристику пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі юридичної особи приватного права здійснював О.П. Бабіков (2019 р.), який вивчив генезис вітчизняного кримінального законодавства із цього приводу й установив, що «прохання надати неправомірну вигоду» є характерним для активного корупційного підкупу, запропонував нову редакцію ст. 368-3 КК України [14];

– кримінально-правові санкції за злочини у сфері службової діяльності вивчав В.В. Ярош (2015 р.), показавши їх співвідношення з кримінальною відповідальністю, покаранням, заходами кримінально-правового характеру та проаналізувавши практику призначення покарання за такі злочини [15];

– предмет злочинів у сфері службової діяльності й професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, досліджувала О.С. Бондаренко (2016 р.), яка охарактеризувала юридичний зміст неправомірної вигоди, активів у значному розмірі, офіційного документа й декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [16];

– кримінальну відповідальність за посередництво в наданні та (або) одержанні неправомірної вигоди досліджував В.В. Плекан (2016 р.), який виокремив наукові підходи до розуміння посередництва в підкупі, визначив співвідношення посередництва в підкупі з інститутом співучасті в учиненні злочину, а також обґрунтував доцільність доповнення КК України статтею «Посередництво у підкупі» [17], тощо.

Свого часу (у 2017 р.) у межах власної кандидатської дисертації нами всебічно досліджені питання спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини [18]. Крім того, О.П. Горох (2019 р.) ретельно дослідив інститут звільнення від покарання в Україні, у т. ч. проблеми звільнення від відбування покарання за корупційні злочини [19].

Щодо докторських дисертацій зі спеціальності 12.00.08, присвячених вирішенню проблем запобігання та протидії корупції та її проявам, то останніми роками їх захищено декілька. Так, О.Ю. Бусол у докторській дисертації «Протидія корупційній злочинності в Україні в контексті сучасної антикорупційної стратегії» (2015 р.) [20] розкрила проблемні питання протидії корупційній злочинності в Україні як одній із найбільш небезпечних загроз національній безпеці держави, проаналізувала розвиток антикорупційного законодавства за часів незалежності нашої держави, охарактеризувала сучасний стан корупції в правоохоронних органах і судах, акцентувала увагу на проблемах корупційної злочинності в окремих сферах суспільного життя України й удосконаленні заходів протидії корупції на державній службі тощо. В іншому випадку Д.Г. Михайленко і докторській дисертації «Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні» (2018 р.) [21] обґрунтував наукові результати в галузі кримінології й кримінального права, що розв'язують важливу проблему щодо неефективності кримінально-правової протидії корупції в Україні, котру запропонував вирішити на підставі впровадження вираженої концепції багаторубіжного механізму правової протидії корупції.

Інколи безпосередні дослідники проблемних питань кримінальної відповідальності за окремі кримінальні правопорушення, що, згідно з приміткою до ст. 45 КК України, належать до корупційних, узагалі уникають наукових дискусій про розгляд таких правопорушень крізь призму їх корупційності (зокрема така тенденція простежується в працях М.І. Карпенка, С.О. Харитонова, О.А. Слабченка, Р.А. Волинця, В.В. Голубоша). В іншому випадку В.В. Кривенко не виділяє групу корупційних правопорушень, пов'язаних із корупцією, та не відмежовує їх від корупційних кримінальних правопорушень, хоча назва його дисертації («Кримінологічні засади запобігання

корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням в органах місцевого самоврядування України», 2019 р.) та наукова спеціальність (12.00.08) прямо мотивували його це зробити [22].

Проблеми кримінальної відповідальності й запобігання корупційним кримінальним правопорушенням досліджувалися й у низці монографій і навчальних посібників. Зокрема, у колективній монографії «Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування» (2016 р.) розкриті положення про кримінально-правове забезпечення протидії корупційній злочинності та її кримінологічну характеристику, а також наведено міжнародні стандарти у сфері запобігання корупції на публічній службі [23], а В.І. Осадчий у (2016 р.) дослідив поняття «корупція» і критично проаналізував законодавчо визначений перелік корупційних злочинів, виявивши неузгодженість конструювання низки статей КК України [24].

А.В. Савченко в навчальному посібнику «Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика)», 2016 р., визначив поняття корупційних злочинів, розробив їх класифікацію, окреслив кримінально-правові наслідки їх учинення, розглянув специфічні риси кримінальної відповідальності й покарання за їх скоєння [25]. У навчальному посібнику «Правові засоби протидії корупції» (2019 р.) висвітлено правовий механізм протидії корупції в Україні; етичні та психологічні засади антикорупційної поведінки прокурора; питання про основні антикорупційні обмеження, вимоги й заборони; підстави для кримінальної відповідальності за корупційні злочини тощо [26]. У практичному посібнику за загальною редакцією М.І. Хавронюка «Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування» (2019 р.) розкриті питання кримінально-правової кваліфікації та досудового розслідування корупційних злочинів і злочинів, пов'язаних із корупцією [27]. Низкою науковців останнім часом досліджуються й питання кримінальної відповідальності та запобігання корупційним злочинам в окремих сферах (зокрема в навчальному посібнику за редакцією О.Г. Колба (2019 р.) розроблено систему заходів запобігання корупційним злочинам, що вчиняються персоналом органів та установ виконання покарань в Україні у сфері виконання покарань) [28].

Важливу роль щодо розуміння стану наукового дослідження питань кримінальної відповідальності й запобігання корупційним кримінальним правопорушенням відіграють також: а) відповідні бібліографічні покажчики, узагальнення, довідники тощо (наприклад, у виданні «Запобігання та протидія корупції», 2017 р., викладено та систематизовано 1107 літературних джерел за основними напрямками протидії корупційним правопорушенням, що дає змогу оптимізувати пошук і відбір літературних джерел стосовно проблеми корупції в Україні та світі) [29]; б) різноманітні науково-практичні коментарі Закону України «Про запобігання корупції» та КК України; в) відповідні методичні рекомендації з питань розслідування окремих службових чи корупційних злочинів [30] тощо. Крім цього, питання про кримінальну відповідальність і запобігання корупційним кримінальним правопорушенням можуть відбиватися й у відповідних навчальних дисциплінах, що викладаються в юридичних закладах вищої освіти.

Водночас у наші дні компетентними експертами та науковцями досить критично оцінюється ситуація щодо протидії та запобігання різноманітним корупційним проявам в Україні, зокрема вони стверджують таке: по-перше, «незважаючи на суттєвий прогрес у реформуванні антикорупційного законодавства в Україні, влада не впоралася з його впровадженням, а однією з головних причин провалу влади в боротьбі з корупцією є відсутність справжньої політичної волі ключових гравців розпочати

глибинні перетворення передусім у сферах, пов'язаних із політичними, економічними та іншими інтересами наближених осіб» [31, с. 32]; по-друге, Українська держава «продовжує трансформуватися як суто корупційний орган, а люди, які в ньому працюють, лише імітують реформи і продовжують бути частиною корупційного спірута, що «спіймав» суспільство в смертельний «захват» і продовжує висмоктувати з нього соки» [32, с. 24].

На продовження цього зазначимо, що сучасні вітчизняні науковці переконливо доводять факти відсутності належного наукового розроблення навіть концептуальних засад проблем кримінальної відповідальності за корупційні прояви та запобігання їм, а саме: а) ще кілька років тому навіть не була вирішена в концептуальному плані проблема протидії корупційній злочинності й неефективності кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні (Д.Г. Михайленко) [33, с. 15]; б) у період з 1991 по 2015 рр. взагалі не існувало монографічних праць і дисертацій кримінологічного спрямування, де комплексно досліджувалися проблеми протидії корупційній злочинності в Україні, які б ґрунтувалися на підході до протидії корупції всіма її суб'єктами, якими є суспільство в особі його інститутів, окремі фізичні та юридичні особи (О.Ю. Бусол) [34, с. 57]; в) станом на 2019 р. не існувало арсеналу досліджень, «у межах яких охоплювалися б усі передбачені чинним кримінальним законом злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, в контексті доказування їх ознак у конкретних протиправних діях службових осіб під час досудового розслідування за КПК України 2012 року» (А.В. Шевчишен) [35, с. 90–91].

Усе це наведене вище свідчить про те, що проблема кримінальної відповідальності й запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в Україні ще далека від свого остаточного вирішення, попри наявність численних наукових, навчальних, методологічних та інших праць.

З урахуванням викладеного зробимо важливі висновки й зазначимо про перспективи подальших розвідок у цьому науковому напрямі, а саме:

1. До недавнього часу проблеми кримінальної відповідальності й запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в Україні розроблялися як проблеми боротьби з посадовими (службовими) злочинами. І навіть після появи законодавчого переліку корупційних злочинів у КК України вказані проблеми продовжують сприйматися з огляду на більш глобальні явища, зокрема як частини, фрагмента або компонента запобігання та протидії корупції загалом. Проте в такому форматі це не коригується зі встановленням наукової істини та з'ясуванням кримінально-правової й кримінологічної природи корупційних кримінальних правопорушень. Звідси не можна стверджувати, що зазначені проблеми в науковому плані вирішені комплексно та системно. У цьому зв'язку можна констатувати лише про наявність відповідної кількості досліджень, які потребують свого осмислення, аналізу, фільтрації та систематизації. При цьому щороку спостерігається збільшення наукових праць у цьому напрямі. Однак ані їх кількість, ані якість, на жаль, не справляють очікуваного українським суспільством швидкого ефекту в протидії та запобіганні корупційним проявам, що очевидно хоча б із невтішного рейтингу корупції в нашій державі.

2. Натепер фактично кожна стаття КК України, що передбачає відповідальність за конкретне корупційне кримінальне правопорушення, досліджена в межах дисертацій, монографій та інших наукових розробок. Особливістю цих наукових праць є те, що дослідження питань відповідальності за конкретне кримінальне правопорушення та запобігання йому в контексті належності до корупційних переважно здійснюється тоді, коли йдеться про діяння, що містяться в розділі XVII Особливої частини КК Укра-

їни. Якщо ж ідеться про корупційне кримінальне правопорушення поза меж зазначеного розділу, то його корупційні зв'язки зазвичай ігноруються, а отже, не досліджуються навіть поверхово.

3. Перспективним напрямом, що може виправдати очікувані позитивні результати у сфері протидії та запобігання корупційним проявам в Україні, мають стати порівняльно-правові дослідження в галузі кримінального права та кримінології, що передбачають вивчення й використання такого міжнародного та зарубіжного досвіду, який довів свою дієвість на практиці. У майбутньому найбільш актуальним видається зосередження уваги на: а) методологічних, теоретичних та історико-правових засадах порівняльно-правового дослідження кримінальної відповідальності й запобігання корупційним кримінальним правопорушенням в Україні та іноземних державах; б) міжнародних, європейських і національних стандартах такого роду кримінальної відповідальності; в) кримінально-правовій характеристиці об'єктивних і суб'єктивних елементів складів зазначених кримінальних правопорушень в Україні та іноземних державах; г) кримінологічній характеристиці вказаних кримінальних правопорушень і напрямках запобігання їм у контексті міжнародно-правових підходів і практики.

Список використаних джерел:

1. Новак А.М. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації національної антикорупційної політики : дис. ... докт. наук з держ. упр. : 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр. при Презид. Укр-ни ; Дніпроп. регіон. інст.-т держ. упр. Дніпро, 2019. 562 с.
2. Шевчишен А.В. Стан наукових досліджень проблем доказування у кримінальних провадженнях про корупційні злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 4. С. 108–114.
3. Шевченко О.В. Кримінологічна характеристика та запобігання корупційній злочинності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2012. 19 с.
4. Чечуров А.В. Коррупция: историко-философская ретроспектива. *Вести Волгоградского государственного университета. Серия 7 «Философия»*. 2010. № 2 (12). С. 158–163.
5. Овод К.К. Кримінально-правова характеристика підкупу працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2017. 18 с.
6. Мартиненко В.О. Запобігання зловживанню владою або службовим становищем, що вчиняється державними службовцями : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. 244 с.
7. Сисоєв Д.О. Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми: кримінально-правова характеристика : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Київ, 2015. 268 с.
8. Гора Р.М. Кримінальна відповідальність за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 20 с.
9. Ніколенко Р.О. Кримінально-правові протидія зловживанню повноваженнями особами, які надають публічні послуги : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2019. 209 с.
10. Желик М.Б. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди: кримінально-правова характеристика : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2018. 20 с.

11. Григор'єв Р.Г. Кримінологічна характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою та заходи запобігання їм в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Наук.-дослідн. ін-т вивч. пробл. злоч. ім. акад. В.В. Сташиса НАПрН України. Харків, 2016. 248 с.
12. Денєга О.П. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 20 с.
13. Ясінь І.М. Кримінально-правова кваліфікація незаконного збагачення за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2019. 18 с.
14. Бабіков О.П. Кримінально-правова характеристика пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди службовій особі юридичної особи приватного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. 18 с.
15. Ярош В.В. Кримінально-правові санкції за злочини у сфері службової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2015. 20 с.
16. Бондаренко О.С. Предмет злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 20 с.
17. Плекан В.В. Кримінальна відповідальність за посередництво у наданні та (або) одержанні неправомірної вигоди : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2016. 19 с.
18. Боровик А.В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за корупційні злочини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / МОН України ; Академія адвокатури України. Київ, 2017. 253 с.
19. Горох О.П. Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія» ; МОН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького ; НАН України. Київ, 2019. 674 с.
20. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / НАН України ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2015. 479 с.
21. Михайленко Д.Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні : дис.. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. 505 с.
22. Кривенко В.В. Кримінологічні засади запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням в органах місцевого самоврядування України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом». Київ, 2019. 213 с.
23. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування : монографія / автор. кол. : В.В. Василевич, Т.Е. Василевська, В.Ф. Нестерович, Е.В. Расюк, А.В. Савченко, В.Л. Федоренко (кер.) та ін. ; за ред. проф. Ю.В. Ковбасюка і проф. В.Л. Федоренка. Київ : Ліра-К, 2016. 524 с.
24. Осадчий В.І. Корупційні злочини : монографія. Київ : Вид-во Європейського університету, 2016. 82 с.
25. Савченко А.В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 168 с.
26. Правові засоби протидії корупції : навчальний посібник / кол. авт. ; за ред. М.В. Лошицького. Київ : Національна академія прокуратури України, 2019. 342 с.
27. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М.І. Хавронюка. Київ : Москаленко О.М., 2019. 464 с.

28. Корупційні та інші злочини, що вчиняються у сфері виконання покарань: кримінологічна характеристика та запобігання : навчальний посібник / за заг. ред. д. ю. н., проф. О.Г. Колба. Київ : Вид. дім «Кондор», 2019. 444 с.
29. Запобігання та протидія корупції : бібліографічний покажчик / уклад. : О.В. Чехленко, Н.А. Косенкова, І.А. Ходжа ; за ред. С.С. Чернявського. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 120 с.
30. Розслідування злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : методичні рекомендації / В.І. Фаринник, О.Ю. Татаров, А.В. Савченко, С.С. Чернявський та ін. Київ, 2012. 184 с.
31. Альтернативний звіт з оцінки ефективності державної антикорупційної політики / Р.Г. Рябошапка, О.С. Хмара, А.В. Кухарук, М.І. Хавронюк, О.В. Калітенко ; за заг. ред. А.В. Волошиної. Київ, 2015. 268 с.
32. Михальченко М.І. Теоретико-методологічні засади дослідження процесів трансформації сучасних політичних інститутів України. *Політичні інститути та процеси*. 2016. № 1. С. 7–25.
33. Михайленко Д.Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 582 с.
34. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08 / НАН України ; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2015. 479 с.
35. Шевчишен А.В. Проблеми доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 / МВС України ; Харківський національний університет внутрішніх справ ; МОН України ; Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2019. 624 с.